

מלקוים

שבועות וירטואלי
בבית אבי חי

המקום

**מסע מהפסוקים וחז"ל עד החסידות והשירה העברית
| הרב אלחנן ניר**

כשהמילה מקום נאמרת בפסוקי המקרא היא מכוונת למשהו מסוים, אולם כשהיא נאמרת בדברי חז"ל היא מכוונת למשהו אחר לחלוטין. למה היא מכוונת בכל תקופה, ומדוע השתנתה משמעותה בצורה ניכרת כל כך? במהלך הלימוד נראה כיצד משפיעה תודעת המקום על היחסים החברתיים בין אדם לזולתו, ועל רפליקס השפיטה הפנימי המלווה אותנו ואינו מניח.

← 1

"(א) שמור את חַדְשׁ הָאֲבִיב וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח לֵה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בַחֲדָשׁ הָאֲבִיב הוֹצִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה:
(ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לֵה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: (ג) לֹא תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ
שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצּוֹת לֶחֶם עֵנִי כִּי בַחֲפִזוֹן יֵצְאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִמְעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: (ד) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֵר בְּכָל גִּבְלֶךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא יִלִּין מִן הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעֶרְב
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבָּקָר: (ה) לֹא תוּכַל לְזַבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: (ו) כִּי אִם
אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרְב כַּבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ
מִמִּצְרַיִם:"

(דברים טז)

← 2

"ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אבל רמז אליו ואמר 'אשר יבחר ה' וגו' יש בו אצלי שלש
חכמות. האחת מהן – שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה, כשידעו שזה המקום מן
הארץ הוא תכלית התורה; והשנית – שלא יפסידוהו מי שהוא בידם עתה וישחיתוהו בכל יכלתם;
והשלישית – והיא החזקה שבהם – שלא יבקש כל שבט בהיותו בנחלתו ולמשל בו, והיה נופל עליו מן
המחלוקת והקטטה, כמו שנפל בבקשת הכהונה, ולזה באה המצוה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר
הקמת מלך, עד שתהיה המצוה לאחד, ותסתלק המחלוקת [...]"

(רמב"ם, מורה הנבוכים, ג, מה)

שאלות ללימוד:

- מה משמעות המילה "מקום" בפסוקים?
- מהו אותו מקום, ומדוע, לפי דברי הרמב"ם, לא מצוין הדבר מפורשות?

← 3

"אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש.
חסידיים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שייכנו את לבם למקום.
אפלו המלך שואל בשלומו, לא ישיבנו.
ואפלו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק:"

(משנה, ברכות ה, א)

← 4

"אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר אלא אחד. פעם אחד עלה אלי אדם אחד מדרום וראיתיו אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו מסודרות תילי תילים ואמרתי לו בני מה ראיתך להשחית את השיער הנאה הזה? ונס לי רבי רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות את השאוב מים וראיתי את הבובייה שלי בתוך המים וכחז יצרי עלי וביקש לאבדיני מן העולם. אמרתי לו רשע אתה מפחז בדבר שאינו שלך עלי להקדישך לשמים. והרכנתיו בראשי ואמרתי לו בני כמותך ירבו עושי רצון המקום בישראל."

(ירושלמי, נדרים ג, ע"א)

שאלות ללימוד:

- בניגוד למובן של המקום בפסוקים – מה משמעותו במשנה ובתלמוד?
- מדוע לדעתכם השתנה המובן של המקום מהמובן שהיה מצוי בפסוקים לזה שהיה מצוי אצל חז"ל?
- כעת קראו את דברי שני המדרשים, וענו – מדוע שמו של הקב"ה נקרא המקום?

← 5

מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום? שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. מן מה דכתיב (שמות לג) הנה מקום אתי הוי הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו.

(בראשית רבה סח, ח)

← 6

"בן ע"ז שנה היה יעקב בצאתו מבית אביו והיתה הבאר מהלכת לפניו מבאר שבע עד הר המוריה מהלך שני ימים והגיע לשם בחצי היום וכגע בו הקב"ה, שנאמר ויפגע במקום. ולמה נקרא שמו של הקב"ה מקום? שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הקב"ה נמצא, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו'."

(פרקי דרבי אליעזר, לד)

שאלות ללימוד:

- מתי משתמשים בשם המקום?

← 7

"הכיניו 'מקום', כפי שהוא משמש במקורות חז"ל, אין לו אופי טרנסטצנדטלי-אבסטרקטי, אלא להפך – הוא מבטא את יחס הקרבה של האדם לאלוהיו... המקום הוא כינוי שנתהווה בעולמם של החכמים הראשונים מתוך כוונה להדגיש את האימננטיות, היינו שהעולם הוא מקומו." (א"א אורבך, חז"ל: פרקי אמונות ודעות, ירושלים: מאגנס, 1969. עמ' 61–63)

שאלות ללימוד:

- לסיום, מה מחפש המשורר במקום – מה מהווה עבורו המקום?

← 8 מבוקש / אדמיאל קוסמן

מבקש מקום שקט עליו תונח הנפש.

לכמה רגעים בלבד.

מבקש מקום שישמש מדרך לכך הרגל.

לכמה רגעים בלבד.

מבקש עציץ, עלה, גבעול, או שיח, שלא יקום

ויתקפל כשהיא תבוא. לכמה רגעים בלבד.

מבקש דבור אחד, נקי, נעים וחס שישמש ספסל

מקלט, למישהי, קרובה שלי, ילדה יונה, נפשי שלי

אשר יצאה מן התבה, לכמה רגעים, בשעות הבוקר

ולא מצאה מאז מנוח לרגלה.

(סמרטוטים רכים, הקיבוץ המאוחד, 1990)

אם עוד נשאר כוח – מוזמנים להמשיך:

← 9

"הלל אומר, אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו."

(אבות ב, ד)

שאלות ללימוד:

- מה טיבו של אותו מקום שעד שלא תגיע אליו לא תוכל לדון את חברך? האם בכלל ניתן להגיע לאותו מקום?
- ראו כיצד מפרש אותו ר' נתן מברסלב:

← 10

"כי רב המריבות והקטטות והשנאת חנם נמשך מזה מה שכל אחד מסתכל שלא בעין יפה בחברו ורואה בו פגמים ומדות רעות הרבה עד שנדמה לו שאי אפשר לסבלם. וכמו כן מסתכל בו חברו להפך כי כמים הפנים לפנים עד שנתעורר שנאת חנם וקטטות ביניהם וזה הנגע מצוי הרבה מאד והיא שהחריבה את ביתנו כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא פרק שבעה ימים) שחרבן בית שני היה רק על - ידי שנאת חנם שבא על - ידי הנ"ל על - ידי שמסתכל ביותר בחברו.

כי באמת צריכין לדון את כל אדם לכף זכות וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ומי הוא זה שיודע להגיע למקום חברו כפי גבול הדעת של חברו שמשם נמשכו ונתגלגלו כל מדותיו ופגעותיו ומעשיו!?

ועל - כן צריכין לקיים מה שכתוב לעיל שהוא ועשו סיג לתורה בחינת סיג לחכמה שתיקה."

(ליקוטי הלכות, הלכות שותפים בקרקע, ה, טו)

שאלות ללימוד:

- האם אין סכנה בתודעה הנזכרת של אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו? רבינו פרופ' שלום רוזנברג חוגג בימים אלו 85 ונלמד דברים נאים שכתב בהקשר זה. יהיו הדברים לכבודו:

← 11

"אך מה נעשה ובחיינו החברתיים אין אנו יכולים להימנע מלצעוק ולשפוט? ללמד זכות זה עדיין לא להרשות לאדם, יהיה מה שיהיה מקומו, לצאת ממקומו הפרטי ולפלוש לעולמם הפרטי של אחרים. ולמרות זאת, אנו חייבים לנסות ולהבין כל אדם, במקומו הפרטי, עד גבולות האפשרות האנושית. בחזון שבעקבות פרשת העגל (שמות לג, כא), אומר הקב"ה למשה: "הנה מקום אתי". ר' נחמן מעיר: "וכל אחד ואחד יש לו מקום אצלו יתברך, ועל כן הוא לבדו יתברך יכול לדון את האדם, כי הוא יתברך בעל הרחמים, ובוודאי הוא מקיים בנו: 'הוי דן את כל האדם לכף זכות' (אבות א, ו)."

(פרופ' שלום רוזנברג, "מקור ראשון", מוסף שבת, ו בכסלו תש"ף - 2020)

שאלות ללימוד:

- לסיים, נסו לענות לעצמכם - האם ניסיתם לדון פעם מישהו, והצלחתם להמתין עד שהגעתם למקומו?

חג קבלת תורה שמח ומלא טוב,

אלחנן